O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI

ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM

METODIKALARI KAFEDRASI

ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIMALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARI MALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN “MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SAVODGA O’RGATISH”MODULI (2.4) BO‘YICHA

BO‘YICHA

Ma’ruza matnlari

Andijon 2026

“Tasdiqlayman”

XPMM Direktori

_____T.T.Turg‘unov

“____” _____2026 yil

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM METODIKALARI KAFEDRASI

ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARI MALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN “MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SAVODGA O’RGATISH”MODULI (2.2) BO‘YICHA

BO‘YICHA

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

“KIRITILDI”

“Maktabgacha,boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari” kafedrasi mudiri

_____ N.Karimova.

(p.f.f.d.PhD)

2026- yil «____» yanvar

“KELISHILDI”

Akademik faoliyat bo‘yicha direktor o‘rinbosari:

_____ O‘.Qurbonov.

(Dotsent)

2026- yil «____» yanvar

Ushbu ishchi o‘quv-uslubiy majmua kafedraning 2026 yil 5-yanvardagi 1-sonli yig‘ilish bayonnomasi bilan ma’qullangan hamda tasdiqga tavsiya etilgan

Andijon 2026

MUNDARIJA

I.	**KIRISH**	**4**
II.	**TEXNOLOGIK XARITA**	**6**
III.	**MA’RUZA MATN VA O‘QUV MATERIALLAR**	**9**
IV.	**O‘Z-O‘ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLARI**	**34**
V.	**ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YXATI**	**37**
VI.	**TARQATMA MATERIALLAR**	**39**
VII.	**ATAMALAR IZOHLI LUG‘ATI**	**58**

KIRISH

Bugungi jadal o‘zgarib borayotgan axborot asrida tarbiyalanuvchilarning savodxonlik darajasi shunchaki harf tanish yoki o‘qish qobiliyati bilan o‘lchanmaydi. Zamonaviy pedagogika oldida bolalarni nafaqat matnni tushunishga, balki uni tahlil qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va o‘z fikrini erkin bayon etishga o‘rgatish vazifasi turibdi. Bu borada **“4K” modeli** (Kreativlik, Kritik fikrlash, Kollaboratsiya, Kommunikatsiya) savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning poydevori bo‘lib xizmat qilmoqda.

Nima uchun aynan "4K" metodi?

Savodxonlikni rivojlantirishda ushbu to‘rt komponentning o‘rni beqiyos:

- **Kritik (Tanqidiy) fikrlash:** Tarbiyalanuvchi o‘qigan yoki eshitgan ma’lumotini shunchaki qabul qilmay, uni tahlil qiladi, savollar beradi va mohiyatini anglashga harakat qiladi.
- **Kreativlik (Ijodkorlik):** Nutq o‘stirish va yozish jarayonida standart qoliplardan qochish, boy tasavvur olami orqali yangi g‘oyalarni ifodalash ko‘nikmasidir.
- **Kommunikatsiya (Muloqot):** Savodxonlikning asosiy maqsadi o‘z fikrini boshqalarga tushunarli tarzda yetkazib berish va o‘zaro muloqotga kirisha olishdir.
- **Kollaboratsiya (Jamoaviy ishlash):** Guruh bo‘lib ishlash jarayonida bolalar bir-birlarining fikrini to‘ldiradi, o‘qish va o‘rganish jarayoni ijtimoiy tajribaga aylanadi.

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim yoshidagi bolalarda "4K" metodini qo‘llash orqali savodxonlikni oshirish — ularda **funktsional savodxonlikni** shakllantiradi. Bu esa kelajakda bolaning har qanday matnli ma’lumot bilan samarali ishlay olishiga va jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga zamin yaratadi. Mazkur ishning maqsadi — tarbiyalanuvchilarning nutqiy va intellektual salohiyatini oshirishda "4K" modelining amaliy mexanizmlarini yoritib berishdan iborat. "4K" metodi orqali dars o‘tganda bola "passiv tinglovchi"dan "faol ishtirokchi"ga aylanadi.

Modulning maqsadi: Tarbiyalanuvchilarda savodxonlik ko‘nikmalarini shakllantirishda an’anaviy "yodlatish" usulidan voz kechib, "4K" modeli orqali ularning intellektual va ijtimoiy salohiyatini majmuaviy rivojlantirish metodikasini o‘rgatishdir. "Funktsional savodxon" shaxsni tarbiyalashdir. Ya'ni, bola faqat o'qishni bilishi yetarli emas, u o'qigan ma'lumotidan hayotda foydalana olishi, uni qayta ishlay olishi va yangi g'oya yarata olishi lozim.

Kutilayotgan natijalar: Mashg'ulot yakunida talaba quyidagi kompetensiyalarga ega bo'ladi:

- **Metodik tayyorgarlik:** Savodxonlik darslarini "4K" tamoyillari asosida rejalashtirish va loyihalashni o'rganadi.
- **Vaziyatli tahlil:** Tarbiyalanuvchilarning nutqiy muammolarini tanqidiy tahlil qilib, ularga individual yondashuvni ishlab chiqa oladi.
- **Resurs yaratish:** An'anaviy kitoblardan tashqari, kreativ fikrlashga undovchi didaktik o'yinlar va media-resurslar bazasini shakllantiradi.
- **Fasilitatorlik ko'nikmasi:** Bolalarga tayyor javobni aytish emas, balki ularni savollar orqali mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltirish (scaffolding) mahoratini egallaydi.

2.2. “Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o‘rgatish” modulining o‘quv-mavzu rejasi

T/r	O‘quv moduli mavzularining nomlari	Auditoriya mashg‘ulotlari			
		Jami	Nazariy	Amaliy	Ko‘chm
1.	Maktabgacha 5-6 yoshli bolalarni savodga o‘rgatishda tarbiyachining kasbiy ko‘nikmalarini shakllantirish.	4	2		
2.	Tarbiyalanuvchilarda“4K” metodi orqali savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish.			2	
	Jami:	**4**	**2**	**2**	

2.4. “Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o‘rgatish” modulining o‘quv dasturi

1-mavzu. Maktabgacha 5-6 yoshli bolalarni savodga o‘rgatishda tarbiyachining kasbiy ko‘nikmalarini shakllantirish.

(2 soat nazariy mashg‘ulot)

1.Tayyorlov guruhi bolalarining nutqiy va fonetik rivojlanish xususiyatlari: tovush va harf munosabatini anglash.

2. Savodga o‘rgatishning asosiy bosqichlari: tovushli tahlil, bo‘g‘inlab o‘qish va qo‘lni yozuvga tayyorlash metodikasi.

3. "Ilk qadam" davlat dasturi doirasida nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalarini shakllantirishga qo‘yilgan talablar.

2-mavzu. Tarbiyalanuvchilarda “4K” metodi orqali savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish.

(amaliy 2 soat)

1. 4K modeli (kommunikativ, kollaborativ, kritik fikrlash, kreativ)ning asosiy tushunchalari.

2. Soft skills va bolalarda bu ko'nikmalarni rivojlantirishning ahamiyati.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari va 4K kompetensiyalari o‘rtasidagi bog‘liqlik.

I. TEXNOLOGIK XARITA

Bosqich va vaqti	Faoliyat mazmuni	Metod va vositalar
1. Kirish (10 daqiqa)	Guruhni tashkil etish, mavzu va maqsad bilan tanishtirish. "4K" tushunchasiga qisqa "Blitz-so‘rov" o‘tkazish.	Interfaol suhbat, slaydlar
2. Nazariy qism (15 daqiqa)	Savodxonlik turlari (funksional, media, vizual) va 4K modelining (Kreativlik, Kritik fikrlash, Kollaboratsiya, Kommunikatsiya) pedagogik asoslari.	Ma’ruza, "Insert" metodi
3. Amaliy namoyish (15 daqiqa)	Tarbiyalanuvchilar bilan savodxonlikni rivojlantirishda 4K metodini qo‘llash bo‘yicha "Keys-stadi" (namunaviy vaziyat) tahlili.	Keys usuli, video-lavha
4. Guruhlarda ishlash (25 daqiqa)	Talabalarni 4 ta guruhga bo‘lib, har bir "K" bo‘yicha savodxonlik mashg‘ulotini loyihalash topshirig‘ini berish.	"Loyihalash" metodi, tarqatmalar
5. Taqdimot va Muhokama (10 daqiqa)	Har bir guruh o‘z ishlanmasini namoyish etadi. Boshqa guruhlar savollar beradi.	"Galereya aylanishi"
6. Yakun va Baholash (5 daqiqa)	Mavzuni umumlashtirish, talabalarning faoliyatini baholash va qayta aloqa.	"Refleksiya" (3-2-1 metodi)

2.2.2 -MAVZU. 4K MODELINING MAZMUN-MOHIYATI.

REJA:

1. 4K modeli (kommunikativ, kollaborativ, kritik fikrlash, kreativ)ning asosiy tushunchalari.

2. Soft skills va bolalarda bu ko'nikmalarni rivojlantirishning ahamiyati.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari va 4K kompetensiyalari o‘rtasidagi bog‘liqlik.

Tayanch atamalar: 4K modeli, Kommunikativlik, Kollaborativlik, Kritik fikrlash, Kreativlik, Soft skills, Hard skills, Muloqot ko‘nikmalari, Jamoada ishlash, Muammoni hal qilish, Moslashuvchanlik, Emotsional intellekt, Rahbarlik qobiliyati, Vaqtni boshqarish, Texnik bilimlar, Sertifikatlash, Kasbiy malaka, Innovatsiya, Integratsiya.

1. 4K modeli (kommunikativ, kollaborativ, kritik fikrlash, kreativ)ning asosiy tushunchalari

4K modeli zamonaviy ta’lim tizimida muhim o‘rin egallagan to‘rt asosiy kompetensiyani o‘z ichiga oladi. Bu kompetensiyalar quyidagilar:

Kommunikativlik: Bu odamlar o‘rtasida samarali muloqot qilish ko‘nikmasini anglatadi. O‘quvchilar tinglash, tushunish, fikrlarni ifodalash va o‘zaro muloqotni rivojlantirishni o‘rganadilar.

Kollaborativlik: Guruhda ishlash va jamoaviy faoliyatni tashkil qilish ko‘nikmasidir. Ushbu kompetensiya o‘quvchilarga birgalikda muammolarni hal qilish va o‘zaro yordam ko‘rsatishni o‘rgatadi.

Kritik fikrlash: Bu hodisalar va vaziyatlarni chuqur tahlil qilish, savollar berish, ma’lumotlarni baholash va mantiqiy xulosalar chiqarish ko‘nikmasidir. Kritik fikrlash tanqidiy yondashuvni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Kreativlik: Yangi g‘oyalar yaratish, ijodkorlik va nostandart yondashuvlarni qo‘llash qobiliyatidir. Bu kompetensiya bolalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga yordam beradi.

4K modeli shaxsiy rivojlanish va muvaffaqiyatli jamiyat a’zolarini tarbiyalashda asosiy mezon hisoblanadi. Ushbu kompetensiyalarni shakllantirish orqali ta’lim muassasalari bolalarning XXI asrda muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

2. Soft skills va bolalarda bu ko'nikmalarni rivojlantirishning ahamiyati

Soft skills yoki shaxsiy ko‘nikmalar insonga muloqot, jamoaviy ish, muammolarni hal qilish va stressni boshqarishda yordam beradi. Soft skills, ya’ni “yumshoq ko‘nikmalar”, insonga shaxslararo va ijtimoiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli bo‘lish uchun kerak bo‘lgan ko‘nikmalarni anglatadi. Ushbu ko‘nikmalar quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Emotsional intellekt**: O‘z his-tuyg‘ularini anglash va boshqarish, boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyati.
- **Moslashuvchanlik**: O‘zgaruvchan sharoitlarga tez moslashish va yangi vaziyatlarda o‘zini tutishni bilish.
- **Time management**: Vaqtni samarali boshqarish va ustuvorliklarni aniqlash qobiliyati.

Bolalarda soft skillsni rivojlantirish ularning:

- Maktab va jamiyatda o‘zini o‘zi anglashga;
- Kelajakdagi professional faoliyatida muvaffaqiyatga erishishga;
- Stressli vaziyatlarda o‘zini tutishga;
- Jamoada ishlash va boshqalar bilan samarali muloqot qilishga yordam beradi.

Bolalarda ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun faol o‘yinlar, ijodiy mashg‘ulotlar va guruhda ishlashga qaratilgan treninglar tashkil etilishi zarur.

Hard skills (qattiq ko'nikmalar) – bu aniq texnik yoki kasbiy bilimlar va amaliyotlar orqali o'rganiladigan ko'nikmalar bo'lib, ularni o'lchash va baholash oson. Ular odatda ishni bajarish uchun zarur bo'lgan maxsus qobiliyatlar, bilimlar yoki malakalarni anglatadi.

Hard skillsning asosiy xususiyatlari

Texnik bilimlar: Aniq fanlar, dasturiy ta'minot, texnologiyalar yoki ish usullariga tegishli bilimlar (masalan, dasturlash, hisob-kitob qilish, muhandislik bilimlari).

Professional sertifikatlar va malaka: Ma'lum bir kasb yoki sohaga oid rasmiy malaka.

Amaliyotga asoslangan ko'nikmalar: Aniq uslub yoki jarayonni bilish va uni qo'llay olish (masalan, mahsulotni ishlab chiqarish, tahlil qilish).

Obyektiv baholash mumkinligi: Hard skillsni test, sertifikat, loyiha yoki ish natijalari orqali o'lchash oson.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda **hard skills** (qattiq koʻnikmalar) yoshga mos ravishda rivojlanadi va quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

Asosiy oʻquv koʻnikmalari: Ranglar, shakllar, harflar va raqamlarni aniqlash, oddiy matematik amallarni bajarish (qoʻshish, ayirish).

Mayda motorika koʻnikmalari: Qaychi bilan kesish, qalam bilan yozish, qurilish bloklarini yigʻish va boshqa nozik qoʻl harakatlari.

Til va muloqot koʻnikmalari: Oddiy soʻz boyligini oʻzlashtirish, toʻgʻri talaffuz qilish va qisqa gaplar tuzish.

Kundalik hayot koʻnikmalari: Tugmalarni qadash, kiyinish, tartibni saqlash va tozalash.

Ijodiy amaliyotlar: Rasm chizish, loydan shakllar yasash, qoʻshiq kuylash yoki oddiy raqs harakatlarini bajarish.

Jismoniy koʻnikmalar: Yugurish, sakrash, toʻp oʻynash, oddiy harakatlarni koordinatsiyalash.

Texnik vositalar bilan tanishuv: Elektron ta'lim oʻyinlari, planshet yoki kompyuterdan foydalanishni boshlash.

Kuzatuv va tahlil qilish qobiliyatlari: Tabiatdagi oddiy hodisalarni tushunish, savollar berish va sababni izlash.

Maktabgacha yoshda hard skills bolalarning tayanch bilimlari va malakalarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, ular maktabga tayyor bo‘lishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu ko‘nikmalar asosan o‘yinlar, kuzatuvlar va amaliy faoliyatlar orqali rivojlantiriladi.

Hard skills va soft skills o'rtasidagi o'xshashlik

Muhimlik: Har ikki ko'nikma shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyat uchun muhimdir.

Rivojlantirish imkoniyati: Hard va soft skills o'qish, trening va tajriba orqali rivojlantirilishi mumkin.

Integratsiya zaruriyati: Muvaffaqiyatga erishish uchun har ikkisini birgalikda ishlatish lozim. Masalan, loyiha menejeri uchun ham texnik bilimlar (hard skills), ham samarali jamoani boshqarish qobiliyati (soft skills) muhimdir.

Hard skills va soft skills o'rtasidagi farqlar

Asosiy jihat	**Hard skills**	**Soft skills**
Ta'rifi	Texnik yoki maxsus bilim va malakalar	Shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalar
Rivojlantirish usuli	Treninglar, ta'lim va sertifikatlar orqali	Tajriba, muloqot va kuzatish orqali
O'lchash imkoniyati	Oson: testlar, sertifikatlar orqali	Qiyin: kuzatuv va sub'ektiv baholash
Misollar	Dasturlash, muhandislik, hisobot tuzish	Rahbarlik, muloqot, muammolarni hal qilish
Amaliy sohasi	Maxsus soha yoki kasbga oid	Hayotning barcha sohalarida qo'llaniladi

Hard va soft skillsni uyg'unlashtirishning ahamiyati

- **Ish samaradorligi**: Texnik bilimlarni samarali qo'llash uchun muloqot va hamkorlik zarur.
- **Rahbarlik qobiliyati**: Texnik bilimlar (masalan, moliyaviy tahlil) rahbarlikda muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun odamlarni boshqarish ko'nikmalari bilan uyg'un bo'lishi kerak.
- **Moslashuvchanlik va innovatsiya**: Hard skills texnik bilimlar uchun asos bo'lsa, soft skills o'zgarishlarga moslashish va ijodkorlikni qo'llashni ta'minlaydi.

Hard va soft skills bir-birini to'ldiruvchi ko'nikmalar hisoblanadi. Zamonaviy ish beruvchilar ishchilarni nafaqat texnik bilimlar, balki ijtimoiy ko'nikmalar asosida ham baholaydilar. Shu sababli, har ikkisini rivojlantirish muvaffaqiyatli shaxs va professionallik uchun zarurdir.

Soft skills (yumshoq ko'nikmalar) – bu shaxsning muvaffaqiyatli muloqot, jamoa bilan ishlash, muammolarni hal qilish va o'zini ifoda qilish kabi shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarni o'z ichiga olgan no-teknik ko'nikmalar to'plami. Ular insonning ishdagi va hayotdagi samaradorligini oshiradi va texnik bilimlar (hard skills) bilan birga muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o'ynaydi.

Soft skillsning asosiy xususiyatlari

Muloqot ko'nikmalari (Communication skills): Aniq, tushunarli va samarali gapira olish, tinglay olish va fikrlarni to'g'ri ifoda etish qobiliyati.

Jamoada ishlash (Teamwork): Birgalikda ishlashda o'z o'rnini topish va guruh maqsadlariga erishishga hissa qo'shish.

Muammoni hal qilish (Problem-solving): Vaziyatni tahlil qilish, samarali qaror qabul qilish va ijodkorlik bilan echim topish.

Moslashuvchanlik (Adaptability): O'zgaruvchan sharoitlarga moslasha olish qobiliyati.

Emotsional intellekt (Emotional intelligence): O'z va boshqalarning his-tuyg'ularini anglash va boshqarish.

Rahbarlik qobiliyati (Leadership): Boshqalarni ilhomlantirish, tashkil qilish va boshqarish.

Vaqtni boshqarish (Time management): Ishlarni ustuvorlik asosida rejalashtirish va vaqtni samarali boshqarish.

Soft skillsni rivojlantirishning ahamiyati

Ijtimoiy munosabatlarni yaxshilash: Yumshoq ko'nikmalar insonlar bilan muvaffaqiyatli aloqada bo'lishni ta'minlaydi.

Kasbiy muvaffaqiyat: Bu ko'nikmalar zamonaviy mehnat bozorida talabchan, chunki ular texnik bilimlarni qo'llashni yanada samarali qiladi.

Shaxsiy o'sish: Yumshoq ko'nikmalar shaxsiy o'sishga, masalan, o'z-o'zini anglash, ishonch va motivatsiyani oshirishga yordam beradi.

Qiyinchiliklarni yengish: Qiyin sharoitlarda ijobiy va ijodkorlik bilan munosabat bildirishga imkon beradi.

Soft skillsni bolalarda rivojlantirishning ahamiyati

Erta yoshdan boshlab o'rgatish: Yumshoq ko'nikmalarni kichik yoshdan boshlab rivojlantirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga asos yaratadi.

Muloqot va hamkorlikni o'rgatish: Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim davrida bolalarga birgalikda ishlash va gaplashishni o'rgatish muhim.

Qiziqish va ijodkorlikni rag'batlantirish: Kreativ fikrlashni rivojlantirish bolalarning yangi g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyatini oshiradi.

Ijtimoiy moslashuvni kuchaytirish: Soft skills bolalarning tengdoshlari va kattalar bilan samarali munosabatda bo'lishini osonlashtiradi.

Soft skills nafaqat kasbiy sohada, balki kundalik hayotda ham muhimdir. Bu ko'nikmalarni rivojlantirish orqali bolalar ham, kattalar ham o'zlarini yanada samaraliroq va baxtliroq his qilishlari mumkin.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari va 4K kompetensiyalari o‘rtasidagi bog‘liqlik

Maktabgacha yoshdagi bolalar 3-7 yosh oralig‘ida bo‘lib, bu davr ularning psixologik, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishining intensiv bosqichidir. Ushbu bosqichlarda quyidagi rivojlanish xususiyatlari kuzatiladi:

- **Kognitiv rivojlanish**: Bolalarda fikrlash qobiliyati shakllanadi, ular sabab-oqibatni tushunishni boshlaydi va oddiy muammolarni hal qilishga harakat qiladi. Bu 4K modelidagi kritik fikrlashni rivojlantirish uchun asos yaratadi.
- **Ijtimoiy rivojlanish**: Bolalar do‘stlashishni, o‘zaro yordam va hamkorlikni o‘rganadi. Bu kollaborativlik ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qulay davrdir.
- **Ijodiy rivojlanish**: Bolalarda tasavvur va ijodiy fikrlash kuchli rivojlanadi. Bu kreativlikni rag‘batlantirish uchun imkoniyat yaratadi.
- **Muloqot rivojlanishi**: Bolalar so‘z boyligini oshiradi, fikrlarini aniq ifodalashni o‘rganadi. Bu kommunikativlik kompetensiyasini rivojlantirish uchun zarurdir.

4K kompetensiyalari va psixologik rivojlanish bosqichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik:

Kommunikativlik: Maktabgacha yosh bolalarda so‘z boyligi va muloqot qilish ko‘nikmalari shakllanadi. Bolalarni hikoya qilish, rolli o‘yinlar orqali muloqotga o‘rgatish bu kompetensiyani rivojlantiradi.

Kollaborativlik: Guruh o‘yinlari va jamoaviy faoliyat bolalarni hamkorlikka o‘rgatadi. Masalan, qurilish o‘yinlari yoki rolli teatr tomoshalari bu jarayonni osonlashtiradi.

Kritik fikrlash: Bolalarga savollar berish, turli vaziyatlarni tahlil qilishga undash orqali tanqidiy fikrlash rivojlantiriladi.

Kreativlik: Tasviriy san‘at, musiqa, drama va boshqa ijodiy mashg‘ulotlar bolalarning tasavvurlarini kengaytiradi.

Maktabgacha yoshda ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonini o‘yin va ijodiy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish muhimdir. Bu nafaqat bolalarning intellektual salohiyatini oshiradi, balki ularni jamiyatda muvaffaqiyatli shaxs bo‘lishga tayyorlaydi.

Maktabgacha yosh bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Sensor-motor bosqichi (0-2 yosh)**: Bu bosqichda bola dunyoni sensor va harakatlar orqali o‘rganadi. 4K kompetensiyalarni rivojlantirish bu bosqichda sezgirlikni oshirish va jismoniy faoliyatni rag‘batlantirish orqali amalga oshiriladi.
- **Preoperatsion bosqich (2-7 yosh)**: Bu bosqichda bolalarning ramziy fikrlash qobiliyati shakllanadi. 4K kompetensiyalar bu davrda ijodkorlik (kreativlik), til o‘rganish (kommunikatsiya), va rol o‘ynash o‘yinlari orqali rivojlantiriladi.
- **Ijodiy fikrlashning rivojlanish bosqichi (5-7 yosh)**: Bolalar muammolarni yechishni boshlaydi, mantiqiy fikrlash rivojlanadi. Kritik fikrlash va kollaborativ ishlash ko‘nikmalari guruh faoliyatlari va loyihaviy o‘yinlar orqali rivojlantiriladi.

4K modeli va bolalarning psixologik rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlik ularning har bir rivojlanish bosqichida moslashuvchan o‘quv va tarbiyaviy yondashuvlarni qo‘llash orqali amalga oshiriladi. Shu orqali bolalar hayotiy ko‘nikmalarni erta yoshda o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Syujetli-rolli o‘yinning ta’limiy funksiyalari

Rivojlantirish markazlarida o‘yinlar shunchaki vaqt o‘tkazish emas, balki aniq pedagogik maqsadlarga xizmat qiladi:

- **Sotsializatsiya:** Talabalar va bolalar jamiyatdagi rollarni (shifokor, o‘qituvchi, sotuvchi) sinab ko‘rish orqali ijtimoiy munosabatlarni o‘rganadilar.
- **Kognitiv rivojlanish:** Syujet tuzish jarayonida mantiqiy fikrlash, xotira va diqqat shakllanadi.
- **Nutqiy madaniyat:** Rolga kirish muloqot qilish qobiliyatini va lug‘at boyligini oshiradi.

O‘Z-O‘ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLARI

1-savol: Savodxonlik darslarida "Kritik (tanqidiy) fikrlash" komponentini qo‘llash o‘quvchiga matn bilan ishlashda qanday afzalliklar beradi?

2-savol: "Kollaboratsiya" (Jamoaviy ishlash) metodi orqali savodxonlikni rivojlantirishda qanday o‘yinlar yoki topshiriqlardan foydalanish mumkin? Misol keltiring.

3-savol: Kreativlik (Ijodkorlik) komponentini savodxonlikka integratsiya qilishda an'anaviy ta'limdan asosiy farqi nimada?

Javoblari

1. fikrlash o‘quvchini shunchaki matnni o‘qib beruvchidan matn mazmunini **tahlil qiluvchi** shaxsga aylantiradi. Savodxonlik darslarida bu quyidagi afzalliklarni beradi:

- **Fakt va fikrni ajratish:** O‘quvchi matndagi isbotlangan ma’lumotlar bilan muallifning shaxsiy qarashlarini farqlashni o‘rganadi.
- **Mantiqiy bog‘liqlik:** Gaplar va xatboshilar o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini tushunib yetadi.
- **Savol berish ko‘nikmasi:** "Nima uchun bu qahramon bunday yo‘l tutdi?" yoki "Agar voqealar boshqacha rivojlanganda nima bo‘lar edi?" kabi savollar orqali matnning tub mohiyatini anglaydi.

2. Kollaboratsiya o‘quvchilarning bir-biri bilan hamkorlikda til ko‘nikmalarini boyitishiga xizmat qiladi.

- **Misol: "Zanjir usulida hikoya yaratish".** O‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linadi. Birinchi o‘quvchi bir jumla yozadi, keyingisi esa mazmunni davom ettirib, o‘z jumlasini qo‘shadi.
- **Natija:** Bu jarayonda o‘quvchilar nafaqat yozishni, balki sherigining fikrini tinglashni, grammatik izchillikni saqlashni va umumiy maqsad yo‘lida birlashishni o‘rganadilar. Bu orqali ijtimoiy savodxonlik va nutq madaniyati shakllanadi.

3. An’anaviy ta’limda ko‘pincha qoliplar (tayyor matnni ko‘chirish, yod olish) asosiy o‘rinda tursa, **Kreativlik** yondashuvida o‘quvchi til materialidan foydalanib yangi "mahsulot" yaratadi.

- **Farqi:** O‘quvchi faqat lug‘at boyligini oshirmaydi, balki o‘sha so‘zlardan foydalanib o‘zining noodatiy hikoyasini to‘qiydi, she’riy usulda ma’lumot beradi yoki o‘qigan asariga muqobil yakun o‘ylab topadi.
- **Ahamiyati:** Bu yondashuv o‘quvchida tilga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otadi va uning individual qobiliyatlarini yuzaga chiqaradi, natijada savodxonlik "majburiyat"dan "ijod"ga aylanadi.

TEST SAVOL A JAVOBLAR

1. **4K metodikasining qaysi elementi bolalarning o'yin davomida o'zaro kelishmovchiliklarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi?**
   A) Kreativlik B) Kommunikatsiya C) Kollaboratsiya
2. **Syujetli-rolli o'yinda "muammoli vaziyat" yaratish (masalan: do'konda chiroq o'chib qolishi) birinchi navbatda qaysi ko'nikmani tekshiradi?**
   A) Kritik fikrlash B) Kreativlik C) Jismoniy tayyorgarlik
3. **Rivojlantirish markazida pedagogning roli qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?**
   A) Faqat buyruq beruvchi B) Fasilitator (yo'naltiruvchi) C) Tashqi kuzatuvchi
4. **Kreativlikni oshirish uchun o'yin maydonida qanday ashyolardan foydalanish maqsadga muvofiq?**
   A) Faqat tayyor o'yinchoqlar B) Polifunksional (har xil maqsadga mos keladigan) ashyolar C) Faqat darsliklar
5. **"Kollaboratsiya" so'zining o'zbek tilidagi eng yaqin ma'nosini toping:**
   A) Yakka tartibdagi ish B) Hamkorlikda ishlash C) Axborot uzatish
6. **Bolaning o'yin davomida o'z fikrini aniq va tushunarli bayon qilishi qaysi "K" ga kiradi?** A) Kommunikatsiya B) Kritik fikrlash C) Kreativlik
7. **4K modelida "Kritik fikrlash" nima uchun kerak?**
   A) Ma'lumotni shunchaki yodlash uchun B) Faktlarni tahlil qilish va yechim topish uchun C) Chiroyli gapirish uchun
8. **Rivojlantirish markazidagi "Muzokaralar xonasi" syujetli o'yini qaysi ko'nikmani eng ko'p shakllantiradi?**

A) Kreativlik B) Kommunikatsiya C) Jismoniy kuch

9. **O'yin davomida kutilmagan vaziyatda yangi g'oya o'ylab topish bu — ...** A) Kollaboratsiya B) Kritik fikrlash C) Kreativlik
10. **4K metodikasining asosi hisoblangan "XXI asr ko'nikmalari" tushunchasi kimga qaratilgan?** A) Faqat tarbiyachilarga B) Zamonaviy raqobatbardosh shaxsga C) Faqat fan olimlariga
11. **Bolalar birgalikda "Kema" qurayotganida rollarni bo'lishib olishi qaysi jarayonga misol bo'ladi?** A) Kollaboratsiya B) Kommunikatsiya C) Kritik fikrlash
12. **Syujetli-rolli o'yinning ta'limiy ahamiyati nima?** A) Faqat vaqt o'tkazish B) Hayotiy ko'nikmalarni modellashtirish C) Bolani charchatish
13. **"Nima uchun?" va "Qanday qilib?" savollari o'yinning qaysi bosqichida muhim?** A) Refleksiya (tahlil) bosqichida B) O'yin tugaganidan keyin uxlashda C) Faqat o'yin boshida
14. **Kommunikatsiyaning asosiy vositasi nima?** A) Faqat nutq B) Nutq, mimika va imo-ishora C) Faqat harakat
15. **Kreativ fikrlaydigan pedagog o'yinni qanday boshlaydi?** A) Qat'iy ko'rsatma beradi B) Qiziqarli va sirli kirish (provokatsiya) qiladi C) Kitobdan o'qib beradi
16. **4K metodikasi bo'yicha baholashda asosiy e'tibor nimaga qaratiladi?** A) Yakuniy natijaga B) O'rganish jarayoni va ko'nikmalarga C) Bolaning kiyimiga
17. **Kollaboratsiya jarayonida nizo kelib chiqsa, bu — ...** A) O'yinning buzilishi B) Ijtimoiy tajriba va o'rganish imkoniyati C) Pedagogning xatosi
18. **"Oshxona" o'yinida bolaning taomnomani mustaqil o'zgartirishi qaysi ko'nikma?** A) Kreativlik B) Kommunikatsiya C) Kritik fikrlash
19. **Kritik fikrlashning birinchi bosqichi nima?** A) Savol qo'yish B) Javob berish C) Jim turish
20. **4K ko'nikmalarini rivojlantirish uchun markazda muhit qanday bo'lishi kerak?** A) Juda qattiq tartibli B) Erkin va rag'batlantiruvchi C) Faqat jihozlar bilan to'la

21. **Bolalarning guruh bo'lib umumiy bir loyihani bitirishi bu — ...** A) Kollaboratsiya B) Individualizm C) Kommunikatsiya
22. **Pedagog o'yinga "Arralangan yog'och" o'rniga oddiy qog'oz qutilar bersa, bu nimani rivojlantiradi?** A) Kreativlikni B) Kommunikatsiyani C) Hech narsani
23. **"Suhbatdoshni tinglash va tushunish" qaysi kompetensiyaga kiradi?** A) Kritik fikrlash B) Kommunikatsiya C) Kollaboratsiya
24. **4K metodikasini tatbiq etishda eng katta to'siq nima?** A) Jihozlarning ko'pligi B) Eski qoliplardan chiqolmaslik C) Bolalarning ko'pligi
25. **O’quchilar uchun ushbu metodikani o'rganishdan ko'zlangan asosiy maqsad?** A) Zamonaviy ta'lim texnologiyalarini egallash B) Faqat diplom olish C) Darsda kamroq ishlash

To'g'ri javoblar kaliti:

Savol	Javob	Savol	Javob	Savol	Javob	Savol	Javob	Savol	Javob
1	C	**6**	A	**11**	A	**16**	B	**21**	A
2	A	**7**	B	**12**	B	**17**	B	**22**	A
3	B	**8**	B	**13**	A	**18**	A	**23**	B
4	B	**9**	C	**14**	B	**19**	A	**24**	B
5	B	**10**	B	**15**	B	**20**	B	**25**	A

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi normativ va metodik manbalari

- **O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni.** (Yangi tahriri).
- **O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori** "Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida" (Ilm yo‘li dasturi).
- **"Ilk qadam"** davlat o‘quv dasturi (Takomillashtirilgan ikkinchi nashr).

2. Nazariy va metodik adabiyotlar (O‘zbek tilida)

- **Yo‘ldoshev J. G‘., Usmonov S. A.** "Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish". – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2008.
- **Tolipov O‘., Usmonboyeva M.** "Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari". – Toshkent, 2006.
- **Saidaxmedov N.** "Yangi pedagogik texnologiyalar". – Toshkent: Moliya, 2003. (Mazkur kitobda tanqidiy fikrlash va ijodkorlik elementlari yoritilgan).

3. Xalqaro va rus tilidagi manbalar (4K modeli asoschilari)

- **National Education Association (NEA).** "Preparing 21st Century Students for a Global Society: An Educator’s Guide to the 'Four Cs'". (4K modelining xalqaro asosi).
- **Пинская М. С., Михайлова А. М.** "Компетенции "4К": формирование и оценка на уроке". – Москва: Корпорация «Российский учебник», 2019. (Metodik qo'llanma).
- **Тримлинг С., Фейдл Ч.** "Навыки XXI века: обучение для жизни в наше время". – Москва, 2013.

4. Ilmiy maqolalar va elektron resurslar

- **Z. Ibrohimova.** "Maktabgacha yoshdagi bolalarda 4K modelini shakllantirishning ahamiyati". *Scientific progress* jurnali materiallari.
- **World Economic Forum.** "The Future of Jobs Report" (Kelajak ko'nikmalari, jumladan 4K haqidagi hisobotlar).
- **ZiyoNET** axborot-ta’lim tarmog‘i (www.ziyonet.uz) — pedagogik texnologiyalar bo‘limi.

TARQATMA MATERIALLAR

1. "Sehrli quti" (Kreativlik va Kommunikatsiya)

Jarayon: Qutiga turli buyumlar solinadi. O‘quvchi bitta buyumni oladi va uning nomini aytmasdan ta’riflab beradi. Boshqalar topishi kerak.

Savodxonlikka foydasi: Lug‘at boyligini oshiradi, so‘zlarni to‘g‘ri tanlash va nutq tuzishni o‘rgatadi.

2. "Hikoya zanjiri" (Kollaboratsiya va Kreativlik)

Jarayon:Birinchi o‘quvchi hikoyani boshlab beradi (masalan: "Bir bor ekan, bir yo‘q ekan, bir kichik robot bo‘lgan ekan..."). Navbatdagi o‘quvchi mantiqan davom ettiradi.

Savodxonlikka foydasi: Gaplar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqlikni tushunishga yordam beradi.

3. "Oltita fikrlovchi qalpoq" (Kritik fikrlash)

Jarayon: Matn o‘qilgach, o‘quvchilarga rangli qalpoqlar (yoki kartochkalar) beriladi. Oq qalpoq – faktlarni aytadi, sariq – ijobiy tomonlarni, qora – kamchiliklarni va h.k.

Savodxonlikka foydasi:Matnni chuqur tahlil qilish va turli nuqtayi nazardan qarashni o‘rgatadi.

4. "Rasmga sarlavha top" (Kritik fikrlash va Kreativlik)

Jarayon: Noodatiy rasm ko‘rsatiladi. O‘quvchilar unga qiziqarli, mantiqiy va grammatik jihatdan to‘g‘ri sarlavha qo‘yishlari kerak.

Savodxonlikka foydasi: Fikrni lo‘nda va aniq ifodalash (tezis yozish) ko‘nikmasini rivojlantiradi.

5. "Muzqaymoq tayoqchalari" (Kommunikatsiya)

Jarayon: Tayoqchalarga savollar yoziladi. O‘quvchilar tasodifiy tayoqchani tanlab, savolga to‘liq va ravon javob berishlari kerak.

Savodxonlikka foydasi:Og‘zaki nutqning grammatik to‘g‘riligini nazorat qiladi.

6. "Adashgan harflar/so‘zlar" (Kritik fikrlash)

Jarayon:Doskada so‘zlar tartibi buzilgan gap yoziladi. Guruhlar birgalikda gapni to‘g‘ri holatga keltirishi kerak.

Savodxonlikka foydasi: Sintaktik savodxonlikni (gap qurilishini) mustahkamlaydi.

7. "Intervyu" (Kommunikatsiya va Kollaboratsiya)

Jarayon: Bir o‘quvchi asar qahramoni bo‘ladi, qolganlar unga savollar berishadi. Qahramon"o‘z obrazidan kelib chiqib javob qaytarishi shart.

Savodxonlikka foydasi:Savol berish madaniyati va badiiy uslubni o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

8. "Rasm-rebus" (Kreativlik)

Jarayon: O‘quvchilarga biror so‘z beriladi, ular bu so‘zni harflar ishlatmasdan, faqat chizmalar orqali ifodalashi kerak. Boshqalar so‘zni topib, uni daftarga to‘g‘ri yozishi shart.

Savodxonlikka foydasi: Vizual xotira va imlo xatolarini kamaytirishga yordam beradi.

9. "Agar... bo‘lsachi?" (Kritik fikrlash)

“Jarayon” Tanish hikoyaning bir qismi o‘zgartiriladi. "Agar bo‘ri yovuz bo‘lmaganida, Qizil shapkacha voqeasi qanday tugardi?"

Savodxonlikka foydasi Mustaqil matn yaratish va ijodiy yozish ko‘nikmasini shakllantiradi.

"Kichik muharrirlar" (Kollaboratsiya va Kritik fikrlash)

“Jarayon” Guruhlarga ataylab xatolar bilan yozilgan qisqa matn beriladi. Ular birgalikda xatolarni topib, tuzatishlari kerak.

“Savodxonlikka foydasi” Imlo va punktuatsiyaga diqqatni oshiradi.

ATAMALAR IZOHLI LUG‘ATI

- **4K modeli** — XXI asr ko‘nikmalari toifasiga kiruvchi to‘rt asosiy yo‘nalish: kritik fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va kollaboratsiya yig‘indisi.
- **Akselaratsiya (Ta'limda)** — Tarbiyalanuvchining intellektual va savodxonlik darajasini odatdagidan tezroq rivojlantirish jarayoni.
- **Interfaol metodlar** — Ta’lim oluvchining faolligini oshiruvchi, o‘zaro muloqot va hamkorlikka asoslangan o‘qitish usullari.
- **Kollaboratsiya** — (lot. *collaboratio* – hamkorlik) umumiy maqsadga erishish uchun bir guruhda samarali ishlash, o‘zaro yordam va jamoaviy mas’uliyat ko‘nikmasi.

- **Kommunikatsiya** — Axborot almashish jarayoni; o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda aniq, tushunarli va madaniyatli yetkazib berish mahorati.
- **Kreativlik** — (ingl. *create* – yaratish) muammolarga noodatiy yechim topish, yangi g‘oyalar o‘ylab topish va o‘ziga xos ijodiy mahsulot yaratish qobiliyati.
- **Kritik (Tanqidiy) fikrlash** — Ma’lumotlarni tahlil qilish, ularning ishonchliligini tekshirish, sabab-oqibat aloqalarini o‘rnatish va asoslangan xulosalar chiqarish jarayoni.

- **Mediatsiya** — (Savodxonlikda) Murakkab matn yoki ma’lumotni boshqalarga sodda va tushunarli tilda qayta talqin qilib berish.
- **Metakognitsiya** — O‘quvchining o‘z bilish jarayonlarini anglab yetishi, ya’ni "qanday qilib yaxshiroq o‘rganishini" tushunishi.
- **Nutqiy kompetensiya** — Egallangan til vositalaridan (so‘z, gap) muloqot jarayonida maqsadga muvofiq foydalana olish qobiliyati.
- **Punktuatsion savodxonlik** — Yozma nutqda tinish belgilarini imlo qoidalariga muvofiq to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmasi.
- **Resursli muhit** — Tarbiyalanuvchida 4K ko‘nikmalarini shakllantirish uchun xizmat qiladigan barcha asbob-uskunalar, kitoblar va o‘yin materiallari majmuasi.
- **Savodxonlik** — Faqat o‘qish va yozish emas, balki axborotni qabul qilish, tushunish, tahlil qilish va undan hayotiy vaziyatlarda foydalana olish darajasi.
- **Soft Skills** — (ingl. "yumshoq ko‘nikmalar") Kasbiy bo‘lmagan, lekin har qanday sohada muvaffaqiyat keltiruvchi ijtimoiy ko‘nikmalar (shu jumladan, 4K).

- **Tahlil (Analiz)** — Matnni qismlarga ajratish, uning tarkibiy tuzilishini o‘rganish.
- **Tafakkur** — Insonning voqelikni o‘z ongi orqali aks ettirish jarayoni; savodxonlikning oliy bosqichi.
- **Fasilitator** — (O‘qituvchi/Tarbiyachi) Ta’lim jarayonida tayyor bilim beruvchi emas, balki jarayonni yo‘naltiruvchi va osonlashtiruvchi shaxs.